

КНИГОИЗДАТЕЛСКИ И КНИГОРАЗПРОСТРАНТЕЛСКИ ПРОФЕСИОНАЛНИ ОБЛАСТИ – НАЧАЛО И РАЗВОЙ ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ

Люба Цветкова

Появата и формирането на различните книгоиздателски и книгоразпространителски професионални области имат дълголетна история. Те се зараждат и бележат началните си стъпки след създаването на писмеността и първото размножаване на сътворените книжовни произведения.

Българското писмо и книжнина, възникнали през втората половина на IX век се отнасят към най-значителните явления в духовното развитие на Средновековна Европа. Ръкописната книга е едно от най-ярките свидетелства на старата българска култура и на приобщаването ни към общочовешките духовни ценности.

Още в своя първоначален стадий на развитие старобългарската ръкописна книга с подкрепата на забележителните владетели княз Борис и цар Симеон, постига удивителен напредък. През периода на византийското владичество (1018–1187), въпреки променната се политическа обстановка тя продължава своето развитие. Отхвърлянето на многогодишното чуждоземно владичество и възобновяването на българската държава в края на XII в. създава условия за по-нататъшен възход на книжовността. Новата обществено-политическа обстановка дава тласък за развитието на книготворчеството. Броят на скрипториите (1) се умножава. Разширява се кръгът на книжовниците. Значително нараства обемът на книжовната продукция и нейното разпространение.

Високият връх на средновековната култура през XIV в. и дълбоките обновителни процеси отново са пре-

къснати след завладяването на българските земи от турците. Петстолетното османско владичество засяга всички сфери на духовния живот. Трайни са пораженията и върху развитието на българската ръкописна книга. Независимо от новосъздадената сложна обществено-политическа обстановка, обаче тя съумява да оцелее и макар и бавно и мъчително следва своя път. Появила се веднъж – продължава да съществува и да изпълнява своята важна културно-историческа мисия.

Българската старопечатна книга излиза на бял свят чрез преодоляването на многобройни трудности – ограничени материални възможности, липса на печатна база на територията на България, преследвания от страна на османските власти и пр. В продължение на десет столетия (IX–XIX в.) ръкописната, по късно старопечатна книга са едно от най-свидните достояния на българската народност. Израз на самобитните постижения на българския творчески гений, тя е и съкровена изява на борбата за културно-национално самоопределение и утвърждаване.

Според изтъкнатия изследовател на националната ни книжнина проф. д-р М. Стоянов българската книга има различно предназначение и мисия през различните периоди. През X–XI в. – подпомага политическия и културен възход на българската държава през XIII–XIV в. е свидетелство за стремежа на българския народ към културно-просветен просперитет. Първите три века от османското владичество, според него – изиграват съ-

храняваща роля за националното съзнание, бита и културата на българина; а през XVIII–XIX в. – се издига като първостепенен културно-просветен и национално-политически фактор (2).

По своя вид и съдържание българската ръкописна книга е уникална. Тя е уникална и по начина на размножаване и разпространение. Ръчното възпроизвеждане на текста се осъществява от самия автор или от преписвач, т.нар. скорописец, под диктовката на автора или директно от първообраза; или от книгоразпространителя (книгопродавеца).

Дългият и сложен процес на създаване на ръкописната книга обхваща подготовката на писмовния материал, мастила, бои и други, сътворяването на текста, графичното представяне на книгата, нейната украса, подвързване. Във връзка с многостранната дейност на средновековния, по-късно възрожденския книжовник, проф. д-р М. Стоянов бележи: „Мастилата с, които са писани българските ръкописи, както и боите, с които са украсявани са си приготвяли обикновено самите писачи от местни материали... Написаните книги се подвързвали [също] от самите писачи... отделните тетрадки се съшивали със здрави канапи и се обличали с дървени корици, обвити с кожа. Кожата украсявали с щамповани орнаменти... Обикновената украса се нанасяла при писането от самите писачи, а по-сложната от художници илюстратори“ (3). Подобни съждения са изказвани и от други изследователи (4). Следователно българският книжовник освен че съчинява или съставя и написва определено произведение, е и негов илюстратор, издател, а в много случаи преписвач и разпространител на това произведение. Забележителен е фактът, че особено в първоначалния период той е и лицето, което осъществява връзката или посредничеството с ценители на книжнината, които проявяват интерес с оглед придобиването на определено книжовно произведение.

Така че старите ръкописни книги се съставят, оформят, илюстрират, подвързват, издават, а в много случаи и разпространяват от средновековния, по-късно от възрожденския книжовник. Сливането, съсредоточаването на толкова многобройни дейности в ръцете на едно или две лица – респективно на автора или преписвача на книжовното произведение, е уникално явление. Съставянето на една книга предполага талант, способности, умения и знания в най-различни области.

Многостранната дейност, осъществявана първоначално от едно или две лица с времето все повече започва да се диференцира. Постепенно очертаващите се различни направления в книжовната дейност с времето започват да се разграничават, да оформят своите характеристики и функции. Точно в тези направления може да се търси зараждането или началото на по-късно формираните се книгоиздателски и книготърговски професии или професионални области като издател, редактор, илюстратор, книговец, книгооформител, книготърговец, издателски агент и др.

* * *

Българските ръкописни книги през Първото и Второто българско царство са писани по поръка на царя и боярите в царските и боярски дворци, в манастири и църкви. До нас са достигнали значителен брой автентични документални свидетелства за това. Например в приписка към преведените от Константин Преславски слова на Атанасий Александрийски, книжовникът Тудор Доксов съобщава, че е преписал тези слова по заповед на княз Симеон I „при устието на река Тича“ (5). Има достатъчно основание за утвърденото от български изследователи мнение, че компилативният превод на философско-богословското съчинение „Шестоднев“ е осъществен от средновековния писател Йоан Екзарх по почина на цар Симеон I (6). Два от най-ценните ръкописи от XIV в. – Кукленският песнинец (1337) и Иван Александровото четириевангелие (1356) (7), според някои изследователи са писани в царския дворец под покровителството на владетеля (8). Подобни споменавания се срещат и в други източници (9).

Интензивна книжовна дейност през епохата на Българското възраждане се извършва предимно в църковни институции – църкви и най-вече в манастирите по поръка на игумени на манастири, на църковни настоятели, еснафски първомайстори и други градски първенци. Не са рядкост и случаите, когато книги са се писали или преписвали по личните подбуди на образовани за времето си българи. Тяхната цел е била да снабдят църквите с необходимата им богослужебна книжнина или своите сънародници – с поучителна литература. Създаването на различни оригинални книжовни произведения и тяхното възпроизвеждане чрез преписване; превеждането на чуждестранна литература,

както с религиозно, така и със светско съдържание още от своите първоначални прояви са свързани с началните стъпки на книгоразпространението, респективно на книготърговията у нас. Естествено е да се приеме фактът, че след като се поръчва едно книжовно произведение, то се и заплаща от поръчителя, т.е. че се извършва съответна покупко-продажба на готова книжовна продукция. Два са най-силните аргументи, които могат да убедят в това: 1. Изработването на определена книга, както и вложеният в нея писмовен материал – хартия, мастила, подвързия и прочие е скъп, т.е. реалната стойност на книгата е висока (10). 2. Българският книгописец в повечето случаи е беден и не е в състояние сам да покрие разходите по подготовката на едно издание.

Въз основа на достигнали до нас податки от автентични документални източници има основание да се приеме, че старобългарската книга е била заплащана още в началото на нейното разпространение.

Първата досега категорично документирана покупко-продажба на книжовно произведение датира от 1230–1241 г. Тя е свързана с един от най-забележителните среднобългарски писмени паметници – т.нар. „Болонски псалтир“ (11). По повод тази продажба във въпросния ръкопис е отбелязано: „Тая книга бе купена от граматика Тодор от Равне и дадох аз, йеромонах Данаил грешни, попадиините си позлатени обеци и два перпера (12), сред града в Битоля (13). Вероятно се срещат и много други подобни споменавания в самите ръкописи или в приписките към тях.

Високият връх на Средновековната култура през XIV век и дълбоките обновителни процеси са прекъснати след завладяването на българските земи от турците. Нанесен е удар върху всички сфери на духовния живот. Трайни са и пораженията върху българската ръкописна книга. Въпреки новосъздадената сложна обществено-политическа обстановка обаче, тя оцелява и макар бавно и мъчително, продължава своя път на развитие. Един от най-главните фактори за това е силата и устойчивостта на българската книжовна традиция. Влияние оказва и засилващия се интерес към книжовността от страна на българското общество. Важно свидетелство за развитието на българската книга в условията на чуждоземно владичество са многобройните достигнали до нас писмени паметници от това време. Предпоставка за умножаването на книжовната продукция и нейното

по-широко разпространение е появата на първите професионални преписвачи през XV век (14). Към тях се обръщат представители на религиозни институции, по-късно и частни лица с поръчки за изготвянето на необходимите им книжовни произведения (15). Книгописци и преписвачи и по свой почин разпространяват ръкописни книги. Те обхождат различни български селища с цел да търсят купувачи за тях (16). Това означава, че автори и преписвачи освен с книжовна дейност са се занимавали и с покупко-продажба на книги. Безспорен факт е съчетаването на тези различни по своя характер дейности. Например средновековният книжовник Тодор Граматик през 1263 г. осъществява в Хилендарския манастир първия препис на забележителното произведение „Шестоднев“ (17). Отлично документирана е и неговата книготърговска дейност (18).

Как са се определяли цените на книгите, дали книготърговците са получавали парично възнаграждение за тази си дейност и какво точно е било то – трудно може да се установи. Според някои изследователи цените на ръкописните книги са били относително ниски и не са отговаряли на действителната стойност на изразходваните скъпи материали и вложения огромен труд по произвеждането им (19).

Нов етап в развитието на книготворчеството и книгоразпространението бележи появата на книгопечатането, което разширява възможностите за предаване на поколенията опит и знания от миналото. С навлизането на новата техника, ръкописната книга постепенно отстъпва място на старопечатната книга. В продължение на векове тези две форми на българската книга съществуват паралелно. С времето ръкописната книга все повече губи първоначалното си предназначение и през първата половина на XIX век окончателно прекратява своя живот.

Книгопечатането създава предпоставки за активизирането на книготворчеството. Настъпващото умножаване на книжовната продукция обаче е свързано със сериозни проблеми по нейното разпространение – липса на книгоразпространителски пунктове, преследвания от страна на османските власти и други врагове на българската култура; неподготвеността в момента на българското общество за такава дейност и др. Едва след 50-те години на XIX в. някои от очерталите се трудности

постепенно започват да се преодоляват. През този период се активизират възрожденските процеси. Оформя се все по-широк кръг от представители на българската интелигенция с ясно разбиране за ролята и значението на книжовността за българското развитие. След 1856 г. се появяват първите професионални разпространители на книжовни произведения. Това са т. нар. „пътуващи книжари“ чиято функция е да продават книги срещу известно възнаграждение за тази си дейност. Тясно задължение е да установяват и поддържат връзки и посредничество от една страна с автори и съставители, от които те купуват екземпляри от сътворени или съставени от тях книги; и от друга с потребители на книжовна продукция. Преобладаващата част от т.нар. „пътуващи книжари“ са книжовници, учители, духовници и др. Сред тях са Никола Карастоянов, Христо Г. Данов, Матей Преображенски – Миткалото, Петър Тодоров – Мусевич и др. Посредничеството между книгоразпроизводител и потребител на книжовна продукция, породило се в първите стъпки на българската книжовност, с развитието на книготворчеството и с по-интензивното книгоразпространение все повече очертава своите параметри. Аналитичното разглеждане на фактите около дейността на пътуващите книготърговци дава основание за заключението, че макар и в елементарна форма, те извършват дейност, подобна на дейността на днешните книготърговски брокери. Основание за това дават от една страна аналозиите с утвърдени днес от авторитетни учени определения на понятието „брокер“ като лице, което купува и продава срещу някакво заплащане за вложения от него труд. От друга страна, е документираната до голяма степен дейност на книгопродавците – техните усилия по установяването на връзки и посредничество между създатели и потребители на книжина с оглед реализирането на покупко-продажби, за която си дейност те са получавали съответно процентно възнаграждение.

В ранния период на българското книгопечатане, поради отсъствието на печатници на територията на страната ни възпроизвеждането на книжовни произведения се извършвало в чуждестранни печатници (20). Отдалечеността им от местопребиваването на авторите, съставителите и издателите на книги значително усложняват и забавят тяхното обнародване. Това принуждава

възрожденският книжовник да прибегва до подкрепата на своите сънародници. Обикновено молби за помощ се отправяни към заможни хора с отношение към просветното развитие. Това са т.нар. „иждиватели“ (21).

Българските книготърговци и книгоразпространители са призовавали своите сънародници да подпомагат материално различни издания чрез съставени специално за тази цел печатни обявления. Първите печатни обявления се появяват в началото на XVI в. Утвърждава се практиката обявления за предстоящи издания да се публикуват накрая на книгите. Например има сведения, че първото книжарско обявление е поместено в религиозното съчинение на Яков Крайков „Псалтир“ през 1569 г. (22).

Печатните обявления имат за цел да представят предстоящи издания с оглед да се събуди интересът на читателската публика към тях и да бъдат продаваеми. В много от тях се посочва и мястото, където определена книга може да бъде намерена и купена. Подобни обявления били отпечатвани и самостоятелно (23).

Много разпространена форма за събиране на помощи за книжовна дейност през Възрожденската епоха е спомоществателството. Положило своето начало от появата на първата новобългарска печатна книга „Неделник“ на Софроний Врачански (1806), то продължава до Освобождението, дори и години след него.

Спомоществателството или предплащането на предстоящи за издаване книги се извършва чрез отпечатването на специални писмени покани „обяви наричани тогава“ прокменос“ (24). Подобни покани са били отправяни до известни и състоятелни лица в различни селища. Те съдържали информация за подготвени за обнародване книжовни произведения и молби те да бъдат предварително материално подкрепени (т.е да се заплати цената на книгата). Имената на спомоществателите се съобщавали накрая на книгата в специална рубрика. Понякога имената на спомоществателите били толкова много, че обхващали голяма част от книгата – 30-40 страници. Например Райно Попович е записал за първото си издание, отпечатано в Будапеща на „Христоития“ 941 спомоществатели, които са откупили 1324 книги (1837 г.) Има много подобни случаи. Често в обявленията са съобщавани и мотивите, поради които се е прибегвало до помощи – бедността на автори

и издатели, както и ползата, която книгата ще допринесе за развитието на науката и образованието.

Разпространяваните писма – обяви, печатни обявления и всичките други форми за събиране на помощи има огромно значение за ускоряването на издателската дейност. Те са важни източници и за нейното документиране. Наред с възможностите, които създават за събирането на средства те имат и друга много важна страна. Като информират за подготвяни книги и дават ориентация за съдържанието им, те стимулират и насочват читателските интереси с оглед продаваемостта на различни печатни издания. Информацията, която съдържат относно характера на изданията дават известни основания тези документи да се свържат с днешното информационно брокерство, с рекламата и мениджмънта на книгите, т.е. в тях да се търсят корените и едни от първите прояви на тези професионални области.

Важен етап в развитието на книгоиздаването и книготърговията е появата на българските книжарници. През 1559 г. в Скопие е създадена първата българска книжарница. През 1809 г. забележителният революционер и обществен деец Велчо Атанасов – Джамджията открива книжарница във Велико Търново. До края на XIX в. книжарници възникват във всички по-големи български центрове (Пловдив, Русе, Шумен, Свищов, Велес, Битоля и др.)

Създаването на книжарници и по-късно на книжарски обединения все повече утвърждават книжарството като професия.

Особено важна роля за развитието на родното книгоиздаване и книготърговия има основаното през 1870 г. „Българско печатарско дружество „Промисление“ в Цариград (25). Негови създатели са видни представители на тогавашната българска интелигенция между които са Петър Карапетров, С. С. Бобчев, П. Р. Славейков, К. Величков, Ст. Илич, Ив. Найденов, Ив. Говедаров и мн. др. Целта на дружеството е да издава книги и периодични издания и да разпространява българската и чуждестранната литература.

За относително кратък срок дружеството се превръща в модерно за своето време книгоиздателство, в мощна културно-образователна институция, с изключителен принос за приобщаването на българската книжнина към европейската литература и култура изобщо. В

края на 70-те години на XIX в. то функционира със собствена печатница и „книгопродавница“.

Забележителен е фактът, че дейността на дружеството не се ограничава само в издаването на печатни произведения. С книгоразпространителската си дейност, която развива, то играе ролята на център за размяна на книжнина между Цариград и многобройните книжари, просветители и обикновени читатели във вътрешността на страната.

Книгоразпространителската си функция БПДП осъществява чрез основата през 1872 г. към него книжарница. Относно функционирането на книжарницата нейният пръв ръководител бележитият възрожденски деец Иван Говедаров съобщава, че тя е била във връзка с всичките читалища, учители и училищни настоятели в земите с българско население като им доставя учебници, книги за прочит и учебни пособия (26). Запазен е многоброен автентичен изворов материал – кореспонденция, финансово-отчетни и други документи, които осветляват тези връзки (27). Книжарницата полага началото и на солиден книготърговски обмен с различни съществуващи на територията на страната и вън от нея издателски и книжарски институции. Например само до края на 1872 г. издателската къща „Хр. Г. Данов и сие“ снабдява книжарницата на БПДП с книги на стойност над десет хиляди гроша, на почти същата стойност са и книгите от книжарското обединение на Ив. Момчилов и сие във Велико Търново и пр.

Книжарницата на БПДП е главен доставчик на книжовни произведения от Цариград за всички български книжарници. Книготърговското ѝ сътрудничество с други книгоиздателски и книготърговски сдружения спомага за отправянето на българска книжнина произведена в други центрове като Пловдив, Русе, Велико Търново из различни селища на страната.

Българската книжарница в Цариград установява и поддържа контакти със значими автори като Ив. Богоров, С. Радулов, П. Славейков, К. Величков, Ат. Шопов, Ив. Гюзелев, Ив. Найденов и др., чиито произведения разпространява. По този начин книжарницата успява да осигури пласмента както на изданията на дружеството, така и на най-значимото, което предлагат съществуващи тогава издателски къщи и отделни бележити книжовници. И докато да средата на 60-те години на XIX в. в България няма нито едно търговско предприятие

или организация, която да влага капитал в книжното производство (28) до края на периода, т.е. до Освобождението нещата коренно се променят. По това време вече определено може да се говори за същинска издателска дейност. Тя е свързана с имената на бележити представители на културно-националното ни възраждане като Хр.Г. Данов (1828–1911) основател през 1862 г. на най-голямото българско книгоиздателство от 60-те години на XIX век – „Хр.Г. Данов и сие“. Интензивна издателска дейност развива и българският книжовник Иван Момчилов (1819–1869), който през 1868 г. основава „Книгопродавницата Момчилов и сие“ в Велико Търново. Самостоятелна издателска дейност осъществява и известният възрожденски деец Драган (Димитър) Манчов (1824–1908), който през 1862 г. открива книжарница в Пловдив, по-късно с клонове в Свищов, Солун и Битоля.

Многобройни са издадените от тях учебници, художествени творби и други съчинения. Накрая идват мащабните действия на първото българско модерно книгоиздателство в доосвобожденска България (БПДП) с функциониращата към него собствена книжарница и печатарска база, които са предпоставка за пълноценна издателска дейност. Постоянно възникващите и все поразширяващи своята дейност книжарници и книжарски обединения са фактор за развитието на интензивна книготърговия. Умножават се връзките между съществуващите и постоянно възникващите нови книжарници. Книжарниците безспорно играят ролята на посредници между автори, издателства и потребители на книжнина. Те стават мост, по който книжовният поток може да бъде насочен и към най-отдалечените български краища. Извършваното посредничество от упълномощени за това лица е свързано с определени комисионни. Например Хр.Г. Данов уговаря 20% комисионна за книгите на неговото издателство, които ще се продават в Цариград (29).

Развитието на книгоиздаването и книготърговията е съпроводено с диференцирането и все по-точното определяне характеристиките на различните книгоиздателски и книготърговски професии: издател, редактор, печатар, оформител, книжар и др.

Ако се проследи генезисът на тези дейности, може да се приеме, че днес съществуващите професии в споменатите области са резултат от продължително, а в много случаи при условията на чуждо владичество мъчително

развитие. Логично е техните корени да се търсят в онези далечни времена, когато започва първото разпространение на книжовни произведения. Положили своето начало в Средновековна България, постепенно в продължение на векове те все повече очертават своите параметри.

През периода до 1878 г. се полагат основите на различните книгоиздателски и книготърговски професионални области. До Освобождението на България се наблюдава все по-голямото им разграничение. Те все повече излизат от общата орбита и придобиват своя специфика. Процесът на диференцирането им продължава и по-късно. Той е съпроводен с окончателното очертаване характеристиките на въпросните професии. Например едва през първите десетилетия на XX в. може да се говори за разграничаването на издателската и редакторската дейност като самостоятелни професии. За графичното представяне на книгата започват да се грижат не самият автор, а определени специалисти, притежаващи умения и познания в съответните области – графични, художници, книгооформители (30).

Забележително е, че в някои области този процес продължава и до днес. Например несъществуващите в миналото като самостоятелни професии книготърговско брокерство и информационно брокерство все повече се утвърждават като самостоятелни.

Днес за всяка едно книгоиздателска или книготърговска професия е необходима специална подготовка, която се получава в съответни средни и висши учебни заведения.

Съвременното състояние на книгоиздателските и книгорезпространителските професии са резултат от продължителен процес на развитие, който трябва да се познава, за да се върви напред.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ И БЕЛЕЖКИ

1. Скриптории (от лат. *scriba, scribe*) – в древния Рим – писар, преписвач; място за писане и преписване на книги.
2. **Стоянов, М.** Букви и книги. Студии по историята на българската писменост. С., 1978, с. 35.
3. **Стоянов, М.** Пос. съч., с. 29–30.
4. **Богданов, Ив.** Българската книга през вековете. С., 1978, с. 95, 98.
5. **Стоянов, М.** Пос. съч., с. 29.
6. **Стоянов, М.** Пак там, с. 29.

7. Наречено по-късно Лондонско евангелие поради местонахождението си (Лондон, Британски музей, Add 39627)

8. **Стоянов, М.** Пос. съч., с. 29.

9. **Богданов, Ив.** Пос. съч., с.98.

10. Пак там.

11. Болонски псалтир, XIII в. между 1230–1241 г., 264 л., на пергамент. Писан от книжовниците Йосиф и Тихота в с. Равне, Охридско по време на българския владетел цар Иван Асен II. По съдържание представлява тълковен псалтир. Изключително важен паметник за българската палеография и езикова история. Оригиналът му се съхранява в Университетската библиотека на Болоня под № 2499. Публ: **Дуйчев, Ив.** Болонският псалтир. Български книжовен паметник от XIII в. Фототипно издание. С., 1968.

12. Перпер (остар.) – стара златна или сребърна пара.

13. Цит. по **Парижков, П.** Зараждане, функционална ориентация и развитие на книжарството по българските земи през XIII – XVIII в. // Т р у д о в е на СВУБИТ Т. 3., 2004, с. 202.

14. **Богданов, Ив.** Пос. съч., 107–108.

15. Пак там.

16. **Парижков, П.** Пос. съч., с. 201.

17. **Йоан Екзарх.** Шестоднев. Компилация от тълкователното съчинение на писателя III проповедник Свети Василий Велики.

18. **Парижков, П.** Пос. съч., с. 202.

19. **Богданов, Ив.** Пос. съч., с. 84, 101; Една от най-високите цени на българската ръкописна книга за целия период на Османско владичество е отбелязана за Тревненския дамаскин на даскал Стоян (Стоян Кроснев) от XVIII в. – вж. Пак там, с. 101–102.

20. **Стоянов, М.** Пос. съч., с. 8.

21. Иждивение (остар. от старобългарски) – терминът буквално означава „разноски“ или „издържа“, „похарчва“; в случая става дума за лице, което отпуска или похарчва средства.

22. **Парижков, П.** Пос. съч., с.203.

23. Вж. Обявления за българските възрожденски издания. Съст. Д а н о в а, Н., Л. Драголова, М. Лачев и Р. Радкова. С., 1999, 275 + 82 с.

24. Прокименос (от гр. prokimenos) – предстоящ, в случая въвеждащ в съдържанието на това, което предстои да се издава.

25. **Тилева, В.** Българското печатарското дружество „Промишление“ в Цариград., 1870–1885. С., 1985, 473 с.

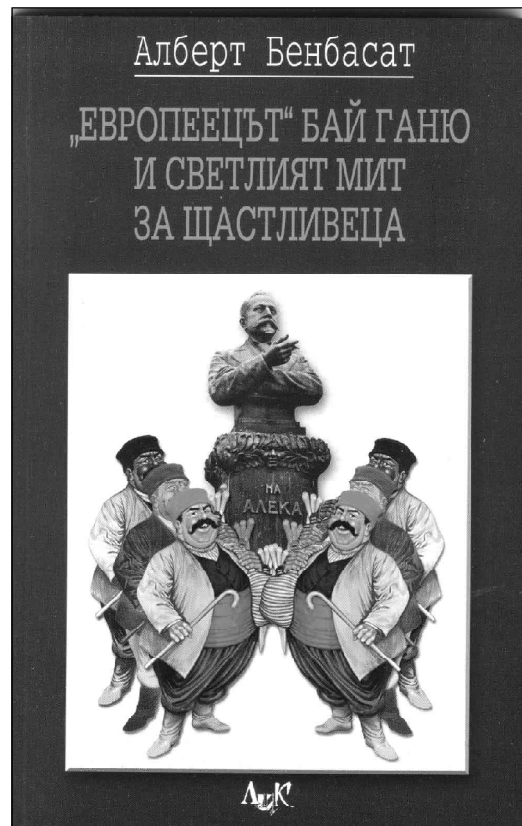
26. **Говедаров, Ив.** Копривщица в свързка с духовното ни и политически възраждане. Пловдив, 1921, с. 52.

27. **Тилева, В.** Пос. съч. Дял втори.

28. **Тилева, В.** Пос. съч., с. 102.

29. **Тилева, В.** Пос. съч. Дял втори.

30. **Стоянов, М.** Пос. съч. с. 9.

Книгата на доц. д-р Алберт Бенбасат „Европеецът“ Бай Ганю и светлият мит за Щастливеца“ (С., ЛИК, 2005. 120 с.) ни представя интересни литературоведски наблюдения и задълбочени проучвания на автора в търсене на литературността, реалността и митологизацията по страниците на периодичния ни печат и в книгите на редица наши изследвачи върху темата за безсмъртния Алеков герой. Неотменно, наред с множеството позовавания присъства и оригиналната авторова позиция. Изданието е богато илюстрирано с рисунки по темата „Бай Ганю“ от бележити наши майстори на карикатурата като Райко Алексиев, Борис Ангелушев, Илия Бешков, Карандаш, Александър Поплилов, Чудомир, Борис Димовски.